

Zes jaar later.....

Inleiding voor het Kennisforum Integriteit Overheid op 18 september 2008

Ron Niessen

Het is 18 september 2014. Op het punt van het integriteitsbeleid is het de dood in de pot. Het BIOS lijdt een kwijnend bestaan. Alain Hoekstra ging de horeca in. Op de Ien Dales Leerstoel zit – nadat Ron Niessen in 2010 is weggegaan na afloop van zijn tweede termijn – niemand meer. Integriteitsfunctionarissen in den lande zijn er nog wel, zij moeten zorgen dat het openbaar bestuur zijn verplichtingen nakomt die de Ambtenarenwet aan hen voorschrijft op het punt van integriteitsbeleid. Maar zij kregen ook andere taken toebedeeld. De combinatie: integriteitsfunctionaris, vertrouwenspersoon voor klokkenluiders en tegen intimidatie, veiligheidsambtenaar en medewerker rechtspositie (soms: hoofd Personeelzaken) , komt hoe langer hoe meer voor.

Leidinggevend en tevreden achterover. Zij hebben hun zaakjes voor elkaar, is hun gedachte. Er zijn heel weinig, zo niet geen meldingen van integriteitsincidenten bij de vertrouwenspersoon (geen wonder, als het om een gecombineerde functie gaat als zo-even beschreven!). De organisatie is doorgelicht op integriteitsrisico's; functiescheiding en functieroulatie zijn normaal; een gedragscode is ontworpen, en geldt over de gehele linie. De toezicht- en controleplant tiert welig. Leidinggevend turven het aantal malen dat integriteit in functioneringsgesprekken aan de orde komt, en sturen af en toe iemand naar een dilemmatraining op Nijenrode. Jammer dat Edgar Karssing die dilemmatrainingen niet meer geeft – hij is hoogleraar Morele competentie geworden aan de VU - maar Nijenrode biedt nog steeds cursussen aan.

Het is 18 september 2014.

Grote integriteitsincidenten zijn de laatste tijd niet in het nieuws gekomen. Door de betrekkelijke rust op integriteitsfront hebben bestuurders en topambtenaren zich in slaap laten wiegen. Zo gaat dat in het openbaar bestuur. Die kent beleidslevenscycli van ongeveer acht à tien jaar. In 1992 hield Minister van BiZa Ien Dales haar beroemde speech voor de VNG. Daarna was er een tijdje vergrote belangstelling voor integriteit en voor de bestrijding van corruptie en fraude. Dan ebt de zaak weer weg, totdat de Enquête Commissie bouwfraude tot de conclusie komt, dat vele ambtenaren zich hebben laten smeren en fêteren. Weer volgt een opleving in de aandacht voor integriteit, resulterend in wijzigingen van de Ambtenarenwet in 2003 en 2006. Met allerlei verplichtingen voor overheden om integriteitsbeleid te voeren. Dan zakt de aandacht weer in, tot de situatie van tevreden achterover leunen is bereikt, die ik zo-even schetste. Intussen echter woedt er, zonder dat bestuurders en ambtenaren er erg in hebben, een veenbrand onder het overheidsbestuur. Er is sprake van intimidatie, gericht tegen inspecteurs, maar die schamen zich ervoor dat op te biechten aan hun meerderen. Op slinkse wijze weten sommigen de waarborgen die functiescheiding zou bieden te omzeilen. Dit roept herinneringen op aan Nick Leeson en die ene functionaris van Société Générale, die zo wisten te goochelen met geldstromen dat zij gewoon lak hadden aan functiescheiding.

En die veenbrand gaat nog verder. Vertrouwelijke informatie uit politie- en inlichtingendossiers worden gelekt naar criminelen en naar inlichtingendiensten van andere landen, zonder dat er maar iets van te zien is.

Het is 18 september 2014.

Ambtenaren worden geacht, midden in de maatschappij te staan. Zij worden aangemoedigd om in besturen van culturele en welzijnsinstellingen zitting te nemen. Zij doen dit maar al te graag, want zij kunnen met de vergoeding die ze voor hun bestuurslidmaatschap krijgen, hun karige ambtelijke inkomen aanvullen. En het levert vrijkaartjes op voor premières en concerten, en studiereisjes naar het Louvre in Parijs, het Prado in Madrid, de Hermitage in St. Peterburg, om maar wat te noemen.

Het is 18 september 2014 en niemand heeft iets in de gaten. Niemand ruikt de geur van bederf die de veenbrand veroorzaakt. Niemand trekt parallellen met wat in de jaren 2000-2008 is gebeurd. Er is geen continuïteit in kennis; er is geen collectief geheugen; iedereen is immers verplicht mobiel geworden.

Slot

Wat wil ik hier allemaal mee zeggen? Dat we alert moeten blijven, en dat waakzaamheid geboden is. Nu al doen zich incidenten voor zoals ik die bij de veenbrand heb omschreven. Niet alleen het doorgeven van informatie uit politiedossiers, maar ook het intimideren van inspecteurs en het met zwier omzeilen van functiescheiding.

Wij moeten bij integriteit een onderscheid blijven maken tussen “*risks*” en “*uncertainties*”. *Risks* kunnen we in kaart brengen door een analyse van kwetsbare plekken in een organisatie. *Risks* kunnen we calculeren. *Uncertainties* zijn daarentegen zaken waarvan we niet eens wéten dat we ze niet weten! En als dat soort zaken in de openbaarheid komen, dan knalt het in de volksvertegenwoordigende organen. En dan gaat men op zoek naar een antwoord op de vraag, hoe zo iets heeft kunnen gebeuren. Daarom moeten we waakzaam blijven. Je zou bijna hopen dat er zich een aantal spectaculaire integriteitsincidenten voordoen. Dan krijgt integriteit meteen de volle aandacht. Tot die tijd is het motto: “wakker blijven!”.